

Kopczyński, Michał

"Sveriges historia 1521-1809.
Stormaktsdröm och smastatsrealiteter",
Göran Behre, Lars-Olof Larsson, Eva
Österberg, Stockholm 1985 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 78/2, 339-340

1987

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Göran Behre, Lars-Olof Larsson, Eva Österberg, *Sveriges historia 1521—1809. Stormaktsdröm och smastatsrealiteter*, Scandinavian University Books, Esselte Studium AB, Stockholm 1985, s. 301.

Przedstawiona książka przeznaczona jest dla studentów podstawowego kursu historii Szwecji na wyższych uczelniach tego kraju. Stanowi ona drugą część trzytomowej serii obejmującej dzieje Szwecji od średniowiecza aż po rok 1979.

Granice chronologiczne omawianego tomu wyznaczają — z jednej strony objęcie przez Gustawa Wazę przywództwa nad antyduńskim powstaniem, a z drugiej utrata Finlandii na rzecz Rosji i obalenie rządów Gustawa IV Adolfa. W jednym tomie objęto więc cztery epoki w dziejach Szwecji: rządy Gustawa Wazy i jego synów, okres mocarstwowości, okres wolności i czasy gustawiańskie. Wewnątrz okresu mocarstwowości wyróżniono czasy absolutyzmu karolińskiego (1680—1721). W ten sposób skorygowano nieco periodyzację przyjętą w podręczniku S. Carlssona i J. Roséna (1983) będącym podstawowym kompendium uniwersyteckim dziejów Szwecji. Rosén bowiem tradycyjnie jako okres karoliński przyjął czasy między 1654 a 1721 rokiem. Poprawka wydaje się w pełni uzasadniona, wyróżnia bowiem okres, na wstępie którego reformy Karola XI zmieniły chwiejny dotąd stosunek sił między władzą królewską a arystokracją zasiadającą w radzie królestwa, na korzyść tej pierwszej. Przyjęta periodyzacja wydaje się zgodna z dążeniem autorów do ukazania możliwie wyraźnie przemian zachodzących wewnątrz społeczeństwa i państwa szwedzkiego.

Rozdziały poświęcone okresowi 1521—1721 napisali L.-O. Larsson i E. Österberg, a pozostałe G. Behre.

Omawiana synteza stanowić może uzupełnienie podręcznika Roséna i Carlssona. Jej autorzy opierając się na wynikach najnowszych badań zmodyfikowali niektóre dane tych ostatnich. Dotyczy to przede wszystkim danych o strukturze władania ziemią w Szwecji, przed i po konfiskacie dóbr kościelnych przez Gustawa Wazę. Korekturze uległ też szacunek ludności Szwecji w 1571 r. (750 tys. Rosén, 600 tys. Larsson, Österberg). Nieco miejsca poświęcono kolonizacji Szwecji w XVI i XVII wieku w oparciu o ostatnie badania tego problemu. Na uwagę zasługują również, przytaczane za I. Elmrothem, tabele obrazujące liczebność szlachty szwedzkiej i liczbę nobilitacji w XVII i XVIII wieku. Zawarte w nich dane wskazują na dominującą rolę państwa w tworzeniu elity społecznej. O ile w 1640 r. 50% szlachty to szlachta nowa, nobilitowana po roku 1600, o tyle w 1700 roku grupa ta stanowi już ponad 78% całej szlachty, a w 1750 ponad 81% (2450 mężczyzn na 3000).

Autorzy położyli nacisk przede wszystkim na przemiany społeczne, wywołane — ich zdaniem — przez mocarstwowe stanowisko Szwecji w Europie w XVII w. i związaną z nim silną ingerencją państwa w stosunki społeczne i życie gospodarcze kraju. Niepoślednią rolę w tym procesie odgrywały wojny, które tworzyły zapotrzebowanie na środki na opłacenie wojska, co z kolei było przyczyną ingerencji państwa w gospodarkę i w efekcie prowadziło do jej modernizacji. Z kolei rosnące stale zapotrzebowanie na urzędników i oficerów oraz demograficzne zmiany wewnątrz stanu szlacheckiego doprowadziły do swoistego zrównania stanów w XVIII i XIX wieku. Jego przejawem była rosnąca liczba osób pochodzenia nieszlacheckiego (*ofrälse ståndpersoner*) zasiadających nawet na wyższych urzędach. Stosunkowo niewiele miejsca poświęcono zagadnieniom polityki zagranicznej, ograniczając się jedynie do omówienia podstawowych wydarzeń i przedstawienia głównych poglądów dotyczących motywów, które popychały Szwecję ku polityce wielkomocarstwowej. Marginalnie potraktowano dzieje kultury, koncentrując się głównie na sprawach szkolnictwa.

W każdym z wyodrębnionych okresów przedstawiono kolejno: rozwój demograficzny, strukturę społeczną (obszernie dla wieku XVIII), gospodarkę i zagadnienia polityki wewnętrznej i zagranicznej. Wyjątek stanowi okres karoliński, gdzie uwaga autorów skoncentrowała się na sprawach ustrojowych i polityce zagranicznej. Motywem łączącym wszystkie podrozdziały jest wyeksponowanie roli państwa.

Warto zwrócić uwagę na walory dydaktyczne podręcznika. Zaopatrzony on został w liczne przedstawienia tabelaryczne i wykresy, ułatwiające śledzenie omawianych procesów społecznych i gospodarczych. Na podkreślenie zasługuje też czytelne wyodrębnienie w tekście najważniejszych informacji wiążących się z osią syntezy jaką jest rola państwa. Ponadto każdy z podokresów poprzedzony został krótkim wstępem, w którym wypunktowano najważniejsze cechy charakteryzujące ten podokres (dotyczy to jednak tylko okresu 1521—1721).

Układ książki powoduje, że warstwa informacyjna podprzędkowana została warstwie interpretacyjnej, co ułatwia zrozumienie głównych linii rozwojowych dziejów Szwecji tego okresu. Całość uzupełnia selektywna bibliografia, obejmująca także pozycje najnowsze (po rok 1985).

M. Kop.

Lucjan Czubiel, *Zamki Warmii i Mazur*, „Pojezierze”, Olsztyn 1986, s. 202, ilustracje.

Autor tej popularnej książki jest od wielu lat wojewódzkim konserwatorem zabytków w Olsztynie. To zapewne spowodowało, że scharakteryzowano w niej zabytki leżące w województwie olsztyńskim w granicach sprzed reformy w 1975 r. Pominięto więc wschodnią część Mazur (należała do województwa białostockiego), włączono zaś Ziemię Lubawską, Działdowo, część Powiśla, itd. Niejednokrotnie, nawet po wymienionej reformie administracyjnej, utożsamia się Warmię i Mazury z byłym województwem olsztyńskim. (Nb. podobne „zabiegi” dotyczą b. województwa zielonogórskiego — Ziemia Lubuska, b. województwa wrocławskiego — Dolny Śląsk i innych). Te uporczywe ahistoryczne praktyki powinny być wreszcie zaniechane. Szczególnie rażą one w książce historyka *ex professo*. Myślę, że bardziej właściwą byłaby formuła książki o zabytkach leżących niegdyś na terytorium Państwa Zakonnego i Warmii, a znajdujących się obecnie w granicach Polski.

W tomie scharakteryzowano 25 obiektów o lepszym czy gorszym, choćby reliktowym stanie zachowania. Czytelnik chętnie dowiedziałby się czy owe 25 zamków to wszystkie jakie istniały niegdyś na terenie opracowanym przez autora; czy były tu zamki znane ze źródeł, po których nie pozostały już ślady. Każdy z zamków (w układzie alfabetycznym) otrzymał krótką monografię, rozmiary której wahają się od jednej strony do kilkunastu w zależności od stanu zachowania i rangi obiektu. W jednolitym schemacie kolejno przedstawiono przede wszystkim położenie geograficzne obiektu, także związane z ogólnym systemem fortyfikacyjnym, obecny opis inwentaryzatorski oraz losy budynków często na tle dziejów związanej z nimi osady.

Tę krótką, treściwą i potrzebną książeczkę, która z powodzeniem spełni rolę rozszerzonego przewodnika, poprzedza dwudziestostronicowy wstęp Janusza Cygańskiego, w którym autor przedstawił ewolucję architektury militarnej Zakonu na tle dziejów Państwa Zakonnego i Warmii.

Tekst uzupełnia ponad setka czarnobiałych ilustracji. Szkoda, że pominięto datacje niektórych. Odnosi się to zarówno do ilustracji starszych jak i ostatnio wykonanych zdjęć: w tym drugim przypadku czytelnik mógłby choćby skontrolować postępy prac konserwatorskich czy też postępującą degradację obiektów. Odczuwa się brak bibliografii.

R. K.